

**Polska ilustracja
książkowa
dla dzieci i młodzieży z lat
50.—80. XX w.**

Wystawa *Polska ilustracja książkowa dla dzieci i młodzieży z lat 50.–80. XX w.*, przygotowana w większej części z kolekcji Muzeum Drukarstwa, w mniejszej ze zbiorów Państwa Elżbiety i Andrzeja Lewandowskich, odzwierciedla całe spektrum polskiej sztuki i kultury, nie tylko ich przejawy wydawnicze, graficzne, plastyczne, czy malarskie, ale również to co działo się w języku i przekazie intelektualnym lat 50.–80. XX w.

Przepiękne teksty znakomitych autorów bywały przetykane propagandą idei komunizmu i wyższości klasy robotniczej:

„Jednym z istotnych wyznaczników totalitarnej rzeczywistości Polski Ludowej było sprawowanie kontroli nad wszelkimi środkami komunikacji społecznej w tym również książkami dla dzieci i młodzieży. Dekretem Krajowej Rady Narodowej i Rady Ministrów utworzono Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. Decyzja ta oznaczała formalne usankcjonowanie systemu cenzury wszelkich przeznaczonych do druku tekstów. W powojennej Polsce literaturę dla dzieci i młodzieży dość szybko zaczęto postrzegać jako narzędzie walki ideologicznej, uznano, że literatura ta „winna służyć wychowaniu nowego człowieka w duchu przemian społecznych” a „wolność wydawania złych książek musi być ograniczona”, uznano, że literatura jest ważna dla rozwoju społeczeństwa, z założenia miała być prosta, szablonowa i dydaktyczna. Od 1948 roku zintensyfikowano działania mające na celu ograniczenie kontaktu z literaturą wyłącznie do książek zgodnych z założeniami socrealizmu. Sugerowano rozwijanie określonych tematów związanych z nową rzeczywistością (wielkie budowy, współzawodnictwo pracy, modernizacja wsi), opisywanie wydarzeń z dziejów ruchu rewolucyjnego, popularyzację nauki i techniki, książki dla dzieci podobnie

▲ *Wielka, większa i największa*,
Jerzy Roszkiewicz,
ilustracje Gabriel Rechowicz,
Nasza Księgarnia, 1966 r.

◀ *Pinokio*, C. Collodi,
ilustracje Jan Marcin Szancer,
Książka i Wiedza, 1951 r.

▲ *Serce*, Edmund de Amicis,
ilustracje Leonia Janecka,
Nasza Księgarnia, 1958 r.

jak dla dorosłych powinny przedstawiać mechanizm walki klasowej, nie mogą stronić od przedstawiania obrazów „wroga ludu”.

Michał Rogoz, Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa

Ilustracja była spontaniczna czasem naiwna i romantyczna, dosłowna i poetycka, nie było w niej naleciałości zagranicznych. Cechował ją indywidualizm autorów, ceniono umiejętności rysownicze, malarskie, warsztatowe. W porównaniu z późniejszymi, przerysowanymi, tracącymi osobowość autora, a zyskującymi biegłość techniczną poprzez działania komputera, ilustracje tamtych lat zyskują rangę mistrzostwa, ale są o wiele uboższe technicznie. Prostota tych książek, rysunku, rodzaj krojów czcionek, rodzaju i klasy papieru nadawała im specyficzny klimat, unikalny, nie do odtworzenia.

Polska ilustracja książkowa była fenomenem w światowej sztuce książki. Zjawiskiem niezwykłym na równi z Polską Szkołą Plakatu, czy Polską Szkołą Filmową. Poprzez oryginalny język wypowiedzi plastycznej stała się niepowtarzalna i wyjątkowa.

Lata 50. i 60. XX w. były złotym okresem Polskiej Szkoły Ilustracji uwiecznionym olbrzymimi sukcesami na światowym forum sztuki ilustracji. Był to czas bujnego rozwoju i rozkwitu tej dziedziny twórczości w naszym kraju. Wtedy to ilustracja książkowa, równoległe z plakatem, osiągnęła niezwykle wysoki poziom i nadzwyczajną wartość artystyczną, szybko stając się uznaną polską specjalnością.

W omawianym okresie sztuka polska miała sprzyjające warunki do swobodnego rozwoju. Postrzegana była jako sprzymierzeniec nowego systemu w upowszechnianiu kultury, edukowaniu i kształtowaniu estetycznym

▲ *Z Piektła Rodem*, Maria Kędzierzyna, ilustracje Ewa Fryszak-Szchemiot,
Wydawnictwo Literackie Kraków

▲ *Omijajcie wyspę Hula*, Marta Tomaszewska,
ilustracje Gabriel Rechowicz,
Nasza Księgarnia, 1968 r.

▼ *Nowa cywilizacja*, Zbigniew Przyrowski,
ilustracje Alina i Daniel Mrozowie,
Nasza Księgarnia, 1973 r.

społeczeństwa. Graficy wykorzystali sprzyjającą sytuację na rynku wydawniczym, pod silnym państwowym mecenatem, zapewniającym nieprzerwaną, obfity strumień zamówień zgodnych z obowiązującą doktryną.

„Pierwszym sukcesem zagranicznym był udział naszych grafików w III Międzynarodowej Wystawie Książki w Lipsku IBA w 1959 roku. Graficy polscy otrzymali 13 medali – 2 złote – Olga Siemaszko i Józef Wilkoń, 7 srebrnych i 4 brązowe, następnym sukcesem był udział w XII Triennale Sztuki Użytkowej w Mediolanie w 1960 roku. Graficy otrzymali 10 indywidualnych złotych medali – Bohdan Butenko, Michał Bylina, Janusz Grabiański, Gabriel Rechowicz, Olga Siemaszko, Jerzy Srokowski, Jan M. Szancer, Henryk Tomaszewski, oraz złoty medal dla wydawnictwa Nasza Księgarnia.”

Anita Wincencjus-Patyna. *U źródeł światowych sukcesów Polskiej Szkoły Ilustracji*

Od 1965 roku polscy graficy brali udział w Międzynarodowej Wystawie Ilustracji Książkowej przy słynnych Targach Książki w Bolonii. Od 1964 roku byli obecni w Brnie na Biennale Sztuki Użytkowej.

W VI edycji Biennale Sztuki w Sao Paulo w 1963 roku zdobyli złoty medal za najciekawszy zestaw ilustracji książkowej, w VIII Biennale w Brazylii – wyróżnienie za grafikę książkową. Od 1965 roku Polska brała udział w konkursie Najpiękniejsza Książka Świata we Frankfurcie nad Menem, w Międzynarodowej Wystawie Grafiki Książkowej w Moskwie – skąd przywieziono wiele nagród. Od 1965 roku UNESCO w Genewie prezentowało książki wydane przez Naszą Księgarnię¹ jako wzorcowe. Graficy polscy brali udział w Bien-

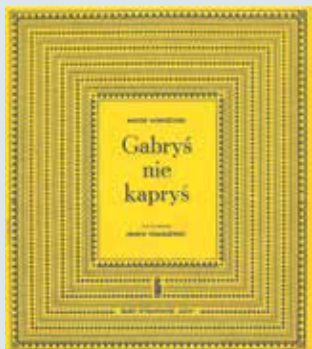
¹ Wydawnictwo to jest jednym z najbardziej zasłużonych firm edytorskich w historii polskiej książki dziecięco-młodzieżowej i w dziedzinie polskiej ilustracji tej literatury.

Nasza Księgarnia (nazywana w zależności od okresu Wydawnictwem, Instytutem Wydawniczym

▲ *Uciekł lew*, Stanisław Wygodzki, ilustracje Ignacy Witz, Nasza Księgarnia, 1965 r.

▼ *Gabrys, nie kaprys*, Wiktor Woroszyński, ilustracje Henryk Tomaszewski, Biuro Wydawnicze Ruch, 1967 r.

▶ *Z Piekła Rodem*, Maria Kędzierzyna, ilustracje Ewa Fryszak-Szemieth, Wydawnictwo Literackie Kraków

◀ *Ściana zaczarowana*, Joanna Papuzińska, ilustracje Bożena Turchanowska, Nasza Księgarnia, 1969 r.

nale Ilustracji dla Dzieci BIB w Bratysławie i wielu innych światowych konkursach gdzie otrzymywali najwyższe nagrody i wyróżnienia.

Obecni twórcy posługują się innym językiem graficznym, inne są cechy cenione w ilustracji, inne rozumienie sztuki – dalsze od realizmu albo też zaznaczone są inne cechy tego realizmu. Przetwarzanie komputerowe rysunków, zdjęć daje większe możliwości techniczne, rozbudowuje ilustracje, ale niszczy albo zatracza to co można zrobić tzw. ręką. Otwiera się wielki świat możliwości przekazu gubiąc niekiedy po drodze autora.

Świat kultury się zmienia, idzie w kierunku rozwiązań informatycznych, przetwarza działania graficzne w inną przestrzeń.

1945–1954, 1960–1990, Państwowym Wydawnictwem Literatury Dziecięcej 1954–styczeń 1960) powstało z inicjatywy Związku Nauczycielstwa Polskiego w 1921 r. jako spółka akcyjna.

W okresie międzywojennym przewagę produkcji wydawniczej stanowiły książki metodyczne dla nauczycieli oraz podręczniki szkolne. Udział książek dla dzieci był mniejszy, charakteryzowały się one jednak niską ceną i bogatą szatą graficzną. Do września 1939 r. wydano 454 tytuły.

W latach 1939–1945 r. Nasza Księgarnia nie przerywając swej działalności, przystosowuje się do pracy w warunkach konspiracji.

Po wojnie, przekształcona w spółdzielnię pod nazwą Instytut Wydawniczy Nasza Księgarnia, rozwinęła sieć własnych placówek księgarskich i drukarni w całej Polsce. W 1954 r. Nasza Księgarnia została przekształcona na przedsiębiorstwo państwowe pod nazwą Państwowe Wydawnictwo Literatury Dziecięcej, a w lutym 1960 przywrócono nazwę z lat 1945–1954, w 1991r. została sprywatyzowana. Obecnie dużą rolę w kształtowaniu planów wydawniczych firmy odgrywają przekłady. Nasza Księgarnia utrzymuje szerokie kontakty z wydawnictwami zagranicznymi w całej Europie, USA, Kanadzie. Nasza Księgarnia posiada wyłączne prawa do publikowania w języku polskim takich bestsellerów światowych jak książki Astrid Lindgren, Tove Jansson (cykl o Muminkach), Kubaś Puchatek i Chatka Puchatka A.A Milne z oryginalnymi ilustracjami Ernesta Sheparda i inne.

Po 1945 r. z Naszą Księgarnią współpracowali wybitni graficy m.in: Bohdan Bocianowski, Barbara Dutkowska, Michał Bylina, Bohdan Butenko, Hanna Czajkowska, Józef Czerwiński, Zofia Fijałkowska, Janusz Grabiński, Maria Hiszpańska-Neumann, Andrzej Jurkiewicz, Aleksander Kobzdej, Kazimierz Mikulski, Katarzyna Latało, Zbigniew Lengren, Adam Marczyński, Bożena Turchanowska, Daniel Mróz, Maria Orłowska-Gabrys, Jan Marcin Szancer, Olga Siemaszko, Jerzy Srokowski, Andrzej Strumiłło, Konstancy Maria Sopoćko, Stanisław Topfer, Antoni Uniechowski, Ignacy Witz, Stanisław Zagórski.

▲ *O Kuchciku, o Nadzieji i o Drzwiach Zamkniętych*,
Lucyna Krzemieniecka,
ilustracje Zdzisław Witwicki,
Nasza Księgarnia, 1972 r.

► *Król Kruków*,
Paul Delarue, ilustracje
Stasys Eidrigėvičius

▲ *Kraina sto piątej tajemnicy*,
Zbigniew Żakiewicz, ilustracje
Józef Wilkoń, Czytelnik, 1977 r.

▼ *Franek*, Maria Konopnicka,
ilustracje Janusz Grabiński,
Nasza Księgarnia, 1968 r.

„W ciągu ostatnich dziesięcioleci usiłowano zastąpić lub wzbogacić tradycyjne książki cyfrowymi ekwiwalentami. Postęp w produkcji e-atramentu stosowanego w czytnikach doprowadził do rozwoju e-książek, to kolejny krok na drodze do wzbogacenia tradycyjnej książki papierowej elektronicznymi funkcjami, podobnymi do tych znanych z audiobooków, książek multimedialnych na CD-ROM-ach, książek online i elektronicznych.”

(Mark Billingham „Świat Druku” 4/2013)

Na razie w zamyśle programujących tradycyjna książka ma być rozszerzona i wzbogacona poprzez wykorzystywanie tzw. rzeczywistości rozszerzonej – koncept nakładania wirtualnej zawartości na strony książek. Jest to pomysł łączenia na siłę dwóch zupełnie innych przekazów. Książka tradycyjna działa na inne sfery umysłu, doznań, porusza wyobraźnię, pozwala stworzyć własny świat – czytelnika i książki. Jest to próba przerobienia książki na coś w rodzaju filmu oglądanego w sumie z trudnościami. Wirtualna rzeczywistość inaczej działa na człowieka, inne potrzeby zaspakaja. To tak jakby komuś kto chce w swoim domu odpocząć, przenieść się myślami w świat własny, inspirowany książką, kazać iść do wielkiego centrum handlowego do multikina i odbierać świat agresywny, narzucony przez przemysł informatyczno medialny, świat cudzy. To wszystko co można powiedzieć o książce multimedialnej, która dopiero jest w fazach pierwszych prób i eksperymentów.

Książka tradycyjna jest właśnie tym impulsem, tym światem, który jest w nas, sami tworzymy obrazy, sami przeżywamy swoją historię czytając książkę – tu mamy wizję niekiedy brutalną, stworzoną przez zespoły ludzi o innej przecież wyobraźni. To my czytając tradycyjną książkę przeżywamy

Każdy kuzin, czy rudaś
Co się poradź balaszem,
Był kuznikiem rozjąkanej
I kowalim narazem.
A że z ogniem się bawia
To miastwę czemśoda.

W oszach plicznic szewińskich
Lha potęgi sarnka.
Dowiem ognia u Słowian
Od najobszerszych pokrośi
Znakim bójowa był aważ
I potęgi sarnka.

Lud rzyjęc w tych czasach
Cierne był, zabobony
I do wiary u sła czary
Barłojc mała sła skłoty.
To tak sarnal od razu
Owych pierwotych kuzników

Ze gołary, smochów,
Nawet ze czarowników.
Więc gdy szał zachowawał,
Co kaademu się zdarza,
Do kuznika uszedł wstady
Tak, jak dziś do lekarza.

▲ *Stara Kuźnia*, Igor Sikirycki, ilustracje Antoni Boratyński, Biuro Wydawnicze Ruch

▼ *LWY*, Hanna Januszewska, ilustracje Janusz Stanny, Biuro Wydawniczo-propagandowe, 1974 r.

ją zgodnie z własnym charakterem, kulturą, wrażliwością i estetyką, przeżywamy własną opowieść.

Książka tradycyjna jednak też weszła w inną rzeczywistość tym razem plastyczną. Inne są kryteria projektowania książki, ilustracji, okładki. Nie wymaga się od projektów dużo, raczej bardzo mało. O druku projektów w większości decydują ludzie nie mający pojęcia o tym, czym powinna być okładka i jaką rolę spełniać. W efekcie obniżył się ich poziom graficzny, nikt już nie wymaga tego, co kiedyś wymagały komisje artystyczne przyjmujące do druku projekty okładek wykonywanych przez osoby z wyższym wykształceniem graficznym. Okładki projektują ludzie, którzy po prostu opanowali komputerowe programy graficzne i idą na łatwiznę, którą dają możliwości komputera, tworzą rzeczy na bardzo niskim poziomie. Komputer zamiast być wspaniałym narzędziem pomocnym i ułatwiającym technicznie projektowanie – stał się punktem wyjścia i samogrającym narzędziem.

Poszukiwania są zawsze potrzebne i trzeba je tworzyć – ale nie można przy tym zatracać wartości prawdziwej sztuki, ulegając ułudzie łatwizny, brnąć w ślepią uliczkę zastępowania zdolności, koncepcji i pomysłu nieprofesjonalnym poglądem, że wszystko może być uznane za sztukę. Ale zdolni, wykształceni ludzie byli, są i będą i to jest dobre.

▲ *Rozgniewany Węgiełek*, A. Sekora,
ilustracje Mateusz Gawryś,
Nasza Księgarnia, 1954 r.

CZERWIEC
Czerwiec to czarnobiel!
Znalazł w północy
to, co w baśniach kwitnie
... w rok:
Kwiat Paprotki.
Da go babcia,
Da go niania.
Kiedy?
Nocą.
Gdzie?
Węsie.

▲ *Bracia Miesiące*, Ewa Szelburg-
Zarembina, ilustracje J. Karolak,
Nasza Księgarnia, 1955 r.

To stacja tej kolei.
Tam stoi Jacek
i tato Jacka.

To Jacek i Celia.
Jacek ma klej.
Co Jacek klei?

stacja tej Jacek Celia klej klej

► *Elementarz*, Marian Falski,
ilustracje Tadeusz Gronowski,
Państwowe Zakłady
Wydawnictw Szkolnych

Wystawa

***Polska ilustracja książkowa dla dzieci i młodzieży
z lat 50.–80. XX w.***

zorganizowana dla uczczenia 35-lecia Muzeum
Drukarstwa

Scenariusz i aranżacja wystawy:

Maria Biegańska, Barbara Rogalska

Opracowanie merytoryczne wystawy i katalogu:

Maria Biegańska, Barbara Rogalska

Katalog: tekst i redakcja:

Maria Biegańska, Barbara Rogalska,

Michał T Horoszewicz

Projekt graficzny plansz wystawowych, katalogu,
plakatu, zaproszeń:

Magdalena Piwowar

Druk okolicznościowy na prasie korektorskiej:

Andrzej Zaborowski

Druk i oprawa katalogu:

Drukarnia Pro-Print, ul Daleka 9, Grzegorzewice

Skanowanie ilustracji:

Drukarnia Catrin Warszawa, ul Targowa 85

© Muzeum Drukarstwa oddział Muzeum Warszawy

ISBN 978-83-62189-68-7